

Z. Karvalics László

TRÜKKMESTER-TITKOK NYOMÁBAN

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2019-01-19 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ**

RÉGI TRÜKK

*Gyertyánfa sárga levele keringél
alá, egy rigó ijedten felröppen,
a boltozódó esti szürkületben
nyakra-főre északról fú már a szél.*

Régi trükk ez, mintegy véletlen szórja,

*vörös bokor alól durván kilöki
az üres csigaházakat ördögi
kéjjel elém, nem hallgat semmi szóra,*

*hiába kérem, nyughass, jól tudod,
válaszolni még magamban sem tudok:
hány lakatlan csigaház elég nekem,*

*és mire kell, miért szedem fel rendre,
szövöm egy elégedetlen szonettbe –
mi hajt hát, milyen remény vagy értelem?*

A kópé-költők könnyű kézzel teremtenek saját, rendhagyó grammatikát, és ott nyúlnak a nyelv természetes építkezésébe és áramlásába, ahol csak tudnak. Összevissza pakolgatják, rendezgetik, cserélgetik a szavakat, hogy még véletlenül se úgy kerüljenek egymás mellé, ahogy várnánk, ahogy „szokásos”. Gátlások nélkül élnek bármilyen fegyverrel, s olykor még a legnagyobbakat, a poétika Kövér Bertáit is elsütik: minden előzmény nélkül, egyszer csak előkapnak valami szigorú, klasszikus versformát, az oldalról oldalra ugráló rímvadász műélvezők legnagyobb meglepetésére. A másfajta rend azonnal figyelmet követel magának, hiszen egészen eltérő lesz a mondatok mágiája, mint amihez korábban hozzáédződtek.

A váratlanságból fakadó nagyobb információs erőt jelzi, hogy más a dallamvezetés, a ritmus, s legfőképp a gondolat szervezésének iránya, sorrendje, kanyarodása. Az olvasó óvatosabbá, figyelmesebbé, és kicsit elmélyültebbé válik. Lassabban halad, vissza-visszatér egy szerkezethez, jobban felkészül, hogy a tekervényes szekvenciák végén hogyan mutatkoznak meg a jelentések, hogyan teljesednek ki képek, öltenek testet kompozíciók. A lírai Énnek a maga növesztette indák mögül ki-kivillanó kacsintásait erről a magaslesről fürkészve könnyebben megérezhető, hogy a vadat most másképp kell becserkészni: különös gondot fordítva a talányos formára is, nyomkeresőként loholva sokarcú *miért*-ek és meglepetéseket ígérő *hogyan*-ok után. S miközben az értő befogadó így egyre jobban figyel a kártyát keverő költőkézre, könnyen elveszítheti a szemantikai szemkontaktust a szerzővel magával. Emiatt válik majdnem érzéketlenné esetenként annak a duplacsavarnak a felismerésére is, amelynek nyugtalanító volta valahol mélyen megérinti, csak épp nem, vagy nagy sokára tudatosítja.

szétrázott és újrakevert

Hogy tudniillik csak azért ölti magára az uniformist a versfaragó, hogy rögvest ki is bújhasson abból, amint és ahol csak teheti.

Szinte sportot űz belőle, hogy minél észrevehetetlenebbül hágja át a konvenciókat, csempészsse a szövegbe a maga komisz narrációját, neologizmusait, sorok közti áthajlásokkal bolondítva meg a szavak szétrázott és újrakevert koktéjlait. S ez a legnagyobb trükkje: még egy önkényesen szűkebbre és zártabbra szabott prozódiai kisvilágban is érvényesíteni és megszólaltatni képes ugyanazokat a hangokat és hangulatokat, amelyek igazából a sajátjai, amelyektől ő az, aki. Amitől egyedi – s leginkább eredeti. De hová is vezetne mindezzel?

Noha a lexikai közhelystatisztikákban az előfordulási listákat a 'szív' vezeti, nem lehet kétségünk, hogy a 'szél' is a dobogós helyekért harcol.

Leggyakrabban és leginkább igénytelenül a 'szabadság' képzetének felidézéséért nyúlnak. S ha a 'szél' saját metafora- és allegóriavilágán belüli asszociációk erőrendjét akarnánk felállítani, bizonyosan a 'mindenütt jelenvalóság' állna a második helyen, a maga számolatlan alakváltozatával, a hazátlanságig és szétszóratásig bezárólag. Ha a szél hideg, akkor ősztet vagy telet kell a verssorok mögé éreznünk, ha enyhe, illatos, vagy már-már csak szellőcske, akkor tavaszt vagy nyarat. És ennek a hosszú, épp csak megkezdett sornak a végén a magányos, egyszeri előfordulások regimentje áll, a szél hapax legomenonjai. Köztük Radnótié, a 'macskával együtt bokorba bújó szél', meg Horgas Béláé, amihez még csak hasonló sincs: a 'bokrok alól üres csigaházakat ördögi kéjjel kilökdöső' szél.

Furcsa szél ez. Nem csak úgy fú nyakra-főre, meg ágakat zörget, hanem élvezzi, hogy leküzdhetetlen vágyat ébreszthet mézsvázak felszedegetésére. Ráadásul még véletlennek is tünteti fel, ami szándékos, és kérésre sem hajlandó abbahagyni. Antropomorfizált cselekvőnek tűnik, de előbb-utóbb átlátunk a szitán: valójában alaktalan, mélyről jövő nyugtalanság megtestesítője. Olyan nehezen leírható állapoté, amelyet csak az elkötelezett gyűjtők éreznek és ismernek eléggé ahhoz, hogy a széllel

feleselő kiránduló dilemmájában saját vívódásaikra és belső hangjaikra ismerjenek, anélkül, hogy azonosítanák vagy elemezgetnék valódi természetét. Csak a kérdések maradnak.

Mert mi is a viszonyunk ahhoz, hogy bizonyos tárgyak léte, birtoklása, rendezgetése, részleteik felfedezése erősen és csillapíthatatlanul foglalkoztatja az elménket? Hogyan dolgozzuk fel az állandósuló, gyötrelmes feszültséget, ami a családi, baráti és társadalmi környezetünk, sőt olykor a bizonytalanság belülről támadó széllekései által sugallt mihasznaság és feleslegesség, valamint a minket újra és újra kedves tárgyainkhoz hajtó erő között feszül? Milyen érvekkel és szavakkal védjük meg magunkat az unott és lemondó elutasítással szemben, ha magunk sem vagyunk tisztában a vágy, a motiváció természetével? Hol a határ az ént gazdagító és a patológiás szenvedély között?

S ha egy vers nyitva hagyja az effajta kérdéseket, a megnyugtató lezáráshoz legalábbis hozzá kell fogni a magyarázatok kereséséhez, mintha folytatódnának a tercinák, vagy újraindulnának a kvartinák. Mintha bizarr párbeszédbe kezdenénk a költővel.

„Tűnődteél, keresgéltél, barátom, drága Mester: kínálhatok Neked én választ, ha te ezen a ponton megálltál?”

evolúciós behuzalozás

És nem az antropológusét, ó nem. Ők elintéznék azzal, hogy a szabálykövetés és a nyelvhasználat mellett a tárgyakhoz vonzódás is fajspecifikus emberi tulajdonság. Csakhogy itt nem általában

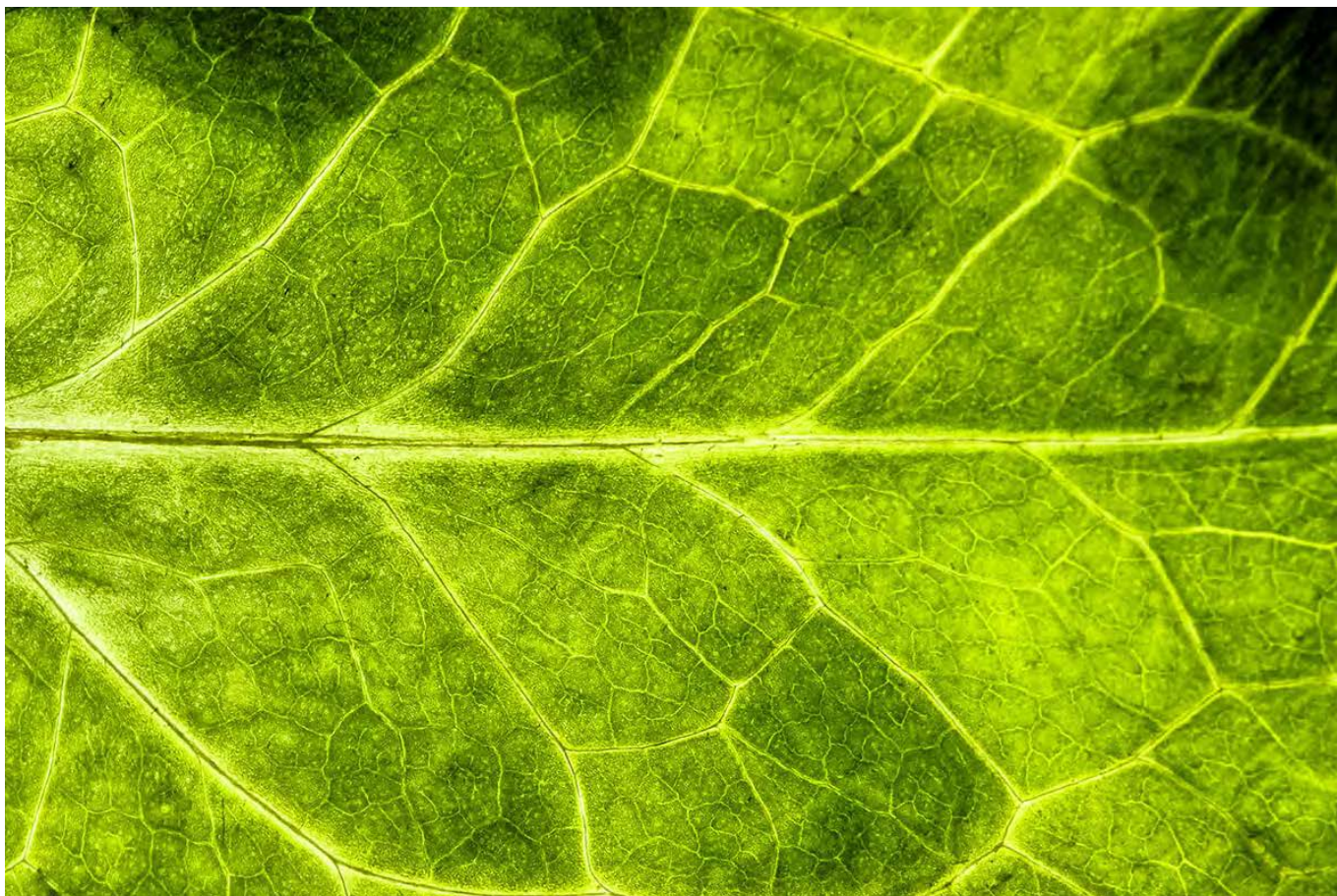
vett tárgyakról és mindenre igaz evolúciós behuzalozásról van szó, hanem egyesek (valakik) különös vonzódásáról bizonyos tárgyakhoz, foglalatosságából táplálkozó időszakos és részleges kiteljesedés élményéről. Mert mint a pók, úgy szövünk hálót magunk köré: tárgyaink a kiválasztottság, az otthonosság és a védettség érzésével burkolnak körbe.

Nem mi választjuk ki a tárgyakat, azok szólítanak meg minket. *„Érdekes vagyok. Szép vagyok. Rejtélyes vagyok, számtalan felfedezni való szorult belém. Vannak társaim, akikkel együtt még izgalmasabb sokaságot képezek. Örömet szerezhetek neked, amikor csak akarod. Időnként elhagyhatsz, de olyan jó lesz vissza-visszatérni hozzám. Másé is lehetnék, de csak te láttad meg bennem azt, amitől számítok neked.”* És máris kölcsönös a kiválasztottság – pontosan olyan, mint a szerelem. Csakhogy amíg az jön és megy, változik, átlényegül, elillan, emlékké válik, a tárgyakban örök társakra lelünk. És amikor mi már nem vagyunk, féltve összegereblyézett kincseink túlélnek ugyan minket fizikai valójukban, de visszaszürkülnek azzá, amik előttünk és nélkülünk voltak: szürke és jelentéktelen darabkáivá a dolgok haszonelvű univerzumának.

Amikor tárgyainkkal bíbelődünk, közben saját magunk által teremtett mikrovilágokat építünk, azok egyedüli démiurgoszaiként. Ismerjük és alakítjuk a szabályait, tágítjuk vagy szűkítjük a határait. Amikor belesüllyedünk, az nem visz, hanem teremt energiát. Az otthonosság pedig védettség is: itt nem érhet minket baj, nem kell szakadatlanul résen lennünk, mint egy ijedten felröppenő rigónak. Annak a kisiskolásnak a nyugalma száll meg minket, aki egy terápiás kutyának olvas fel a gyerekkönyvtárban.

A feltétel nélküli odaadástól és elfogadástól önfeledtté váló silabizáláskor nem kell ugyanis attól tartania, hogy egy felnőtt félbeszakítja, kijavítja, hogy megmutassa, mi a helyes és a helytelen. Magad lehetsz, önazonos lehetsz.

Mekkora trükk! És milyen régi! A gyűjtés pontosan úgy működik, mint még mámorosabb vizekre vezető társa, a játék. S ha ezt elfogadjuk, értelemnek talán elég is ennyi, reményre meg már nem szorulunk.

Legfeljebb csendben tudatosítjuk, hogy nemcsak a kézbe vehető, felszedhető, polcra rakható, tisztogatható, simogatható, megcsodálható tárgyak vitrinvilágára igaz mindez, hanem a szellem tárgybirodalmaira is. Tudásvilágok, diszciplínaszegyek, problémák, jelentések, diskurzusok és narratívák csigaházaira.

És persze: talán a legkülönlegesebbre mind közül: magára a verscsinálásra. Amikor mi magunk teremtjük meg a tárgyakat, hátha utat találnak másokhoz, hátha felszedik, elteszik, megjegyzik. Mert ha egyszer létrejöttek, kínban és örömben, onnantól már

bokrok alól bármikor kilökhetővé válnak, durván vagy finoman, véletlenül vagy szándékosan.

Ez sem kevésbé régi és fondorlatos trükk, azt hiszem.

felső kép | Ben, flickr.com

kép | shutterstock.com